

נעמי, תמר ובנות לוט: המשכיות בכל מחיר

אלוקים כגורם המביא לפתרון הבעיות המופיעות בסיפור. מעורבותו המפורשת של ה' מופיעה במגילה רק פעמיים.³ בפרק א' פסוק ו' מופיע כי "פָּקַד ה' אֶת עַמּוֹ לְתֵת לָהֶם לָחֶם" ובהמשך המגילה מופיע מקרה ייחודי בו המקרא מציג את ה' כפותר בעיית פוריות. ה' מתואר כנותן כלכלה וצאצאים, ואכן מזון ופריון הם שני עניינים הנתפסים כנותנים בסמכותו של ה':

אמר ר' יוחנן: ג' מפתחות בידו של הקב"ה שלא נמסרו ביד שליח ואלו הן: מפתח של גשמים ומפתח של חיה ומפתח של תחיית המתים (בבלי, תענית ב' א').

למרות שממבט ראשון בעז נראה כמי שנותן לרות מזון וילדים, הרי שהסיפור אינו משאיר מקום לספק כי ה' הוא זה אשר לאמיתו של דבר אחראי לגאולתן של רות ושל נעמי, של משפחתו של אלימלך ושל העם כולו. על ידי יצירת הקבלה בין מעשיו של ה' ומעשיו של בעז המגילה מייצרת דו-קיום נינוח בין האדם לא-ל, דו-קיום אשר נועד לשמש כאבן יסוד למלוכה מוצלחת.

מי הם המרוויחים מתוכניתה של נעמי?

וַתֹּאמֶר לָהּ נְעָמִי חֲמוּתָהּ בְּתִי הֲלֹא אֲבָקֶשׁ לָךְ מְנוּחַ אֲשֶׁר יִיטֵב לָךְ (רות ג' א')

רצונה של נעמי לספק מנוח לרות נראה ממבט ראשון כמבורך, גמול ראוי לנדיבותה של רות מהפרק הקודם. נעמי מבהירה כי אין לה כל עכבות לגבי עזרה לרות בהשתלבות בקהילה, וזאת בניגוד לפרק א' שם נעמי מתעקשת ומבהירה כי אל לה לרות לצפות ולמצוא בן זוג בבית-לחם. לעומת זאת, בפרק ג' נעמי רוקמת תכנית שמטרתה מציאת בעל לרות.

אך מי הם המרוויחים האמיתיים מתוכנית זו? וחששותיהם של מי עומדים לנגד עיניה של נעמי? נעמי מציגה את התוכנית לרות כמהלך אשר נרקם לטובתה; היא משתמשת פעמים במילה "לך" וזאת כדי להדגיש כי היא רוצה בטובתה של רות: בְּתִי הֲלֹא אֲבָקֶשׁ לָךְ מְנוּחַ אֲשֶׁר יִיטֵב לָךְ (רות ג' א'). אך בכל אופן, מילותיה של נעמי מכילות מספר חריגות אשר מובילות לקריאה מחודשת ולבחינה מדוקדקת של המניעים מאחורי התוכנית.

בדברי נעמי אל רות מופיעות כמה מילים בהן ישנו הבדל בין הקרי לכתוב,⁴ ונראה כי עיקרון דומה מסביר את כולן.

מאכלים וצאצאים

בשיעור הקודם ציינו כי ההקדמה הטרגית של מגילת רות מותירה את נעמי עם שתי בעיות קיומיות: הישרדות בטווח הקצר (אוכל) והישרדות בטווח הארוך (צאצאים). בעוד פרק ב' פותר את בעיית המחסור במזון, פרק ג' מתמודד עם האתגר של המשכיות של נעמי.

כאשר בוחנים את מבנה הפרקים, ניתן להבחין בהקבלה ביניהם. פרק ב' מכיל שלוש סצנות, בראשונה, המתרחשת בבית לחם, מתרחשת שיחה קצרה בה רות מודיעה לנעמי על כוונתה ללכת וללקט שיבולים בשדה (רות ב' ב'). הסצנה השנייה ארוכה יותר ומתרחשת בשדה של בעז, כאן בעז מאפשר לרות ללקט שיבולים ולקבל אוכל (רות ב' ג-ז). הסצנה השלישית מתארת כיצד רות חוזרת אל נעמי בבית לחם, שם היא מספרת לחמותה על הצלחתה עם בעז ומעניקה לנעמי ארוחה והבטחה לאספקת מזון תמידית (רות ב' ח-כ"ג).

פרק ג' בנוי משלוש סצנות דומות, בסצנה הראשונה ישנה שיחה בין רות ונעמי המתרחשת בבית לחם. כאן, נעמי היא זו שיוזמת את השיחה,¹ והיא מספרת לרות שבכוונתה לפתור את בעיית מצבה האישי של רות, מן הסתם על ידי נישואים (רות ג' א-ה).² בסצנה השנייה של פרק זה מופיעים שוב בעז ונעמי בשדה של בעז, כאן בעז מבטיח שרות תיגאל עד ה"בקר" (רות ג' ו-ט). הסצנה השלישית מציגה את רות החוזרת לנעמי וחולקת את הצלחתה עם חמותה בכך שהיא מעניקה לה שש שיעורים, שהן הפן החומרי של התחייבותו של בעז (רות ג' ט"ז-ח).

מבנה הפרקים הללו מגלה תבנית קבועה בה בעז הוא זה שמספק את כל צרכיה של רות ולאחר מכן רות מספקת את צרכיה של נעמי. רות, אם כן, משמשת כגורם מתווך בין שתי ישויות אשר אינן יכולות לתקשר ישירות אחת עם השנייה. אף על פי כן, בעוד ממבט ראשון בעז נראה כזה שפותר את בעיותיהן של רות ונעמי, הרי שבחינה מדוקדקת יותר מגלה תמונה שונה. מגילת רות מציגה את

1 אין קושי בהסבר ההבדלים בין הפרקים. בעוד אין כל דבר לא ראוי ביוזמה שרות נוקטת על מנת להשיג מזון, אילו רות הייתה פונה לבעז ביוזמתה ומבקשת ממנו נישואים וילדים הרי שהיינו חושדים כי התנהגותה נבעת ממוצאה המואבי. יתרה מכך, היוזמה של נעמי בפרק זה מדגישה עד כמה זו חזרה לחיים ומתחילה לשלוט במצבה, ועד כמה היא מחכה בכיליון עיניים לסופו של מצבה העגום.

2 נעמי מיידיעת את רות שבכוונתה לחפש לה "מנוח". נעמי משתמשת בשורש נדיר זה (המופיע רק שבע פעמים בתנ"ך) מוקדם יותר במהלך הסיפור (רות א ט) במשמעות של נישואים. נראה כי גם אז כוונתה של נעמי כאשר היא מתארת את תכניתה לגרום לבעז לשאת את רות. וראה רות רבה ה יא; איבן-עזרא רות ג א.

3 עובדה זו חשובה במיוחד לאור התדירות שבו משתמשות דמויות שונות במגילה בשם ה'. למרות אזכורים תכופים אלו הרי שמעורבותו הישירה של ה' בסיפור היא מינימלית.

4 ישנם דיונים רבים ונרחבים לגבי מקור התופעה של קרי וכתוב. ראה: יוסף עופר, כתיב וקרי: פשר התופעה, דרכי הסימון שלה ודעות הקדמונים עליה, לשוננו ע (2008) 55-73, עא (2009) 255-279. עם זאת, פרשנים רבים מסכימים כי היות ותופעה זו היא חלק ממסורת המסורה, הרי ששתי

נעמי בקטע זה: "ותאמר לה נעמי חמותה" (רות ג' א). ניתן להסיק מהכפילות בתארים כי הטקסט מתאר מציאות מורכבת, נעמי מתפקדת פה גם בשם עצמה, כ"נעמי", וגם בשביל רות, בתור "חמותה".

הצעה בלתי צנועה

גם אם האינטרסים של רות עומדים לנגד עיני נעמי, הרי שתכניתה מעוררת תדהמה, במיוחד בשביל רות. נעמי מבקשת מרות כי בואה אל בעז תנקוט בפעולה בוטה המרמזת למיניות.

וְעַתָּה הֲלֹא בְעֵז מְדַעְתָּנוּ אֲשֶׁר הָיִית אֶת נְעֻרֹתַי הַנָּהוּא
הוּא זָרָה אֶת גֶּרְן הַשְּׁעָרִים הַלְּיָלָה. וְרַחֲצֵת וְסָבָת
וְשָׁמַת שְׁמֵלֶתֶיךָ עָלַיךָ וְיָרַדְתָּ הַגֶּרְן אֶל תְּוֹדְעֵי לְאִישׁ עַד
כָּלְתוּ לְאָכַל וְלָשְׁתוּת. וַיְהִי בְשָׁכְבוֹ וַיִּדְעַת אֶת הַמָּקוֹם
אֲשֶׁר יִשְׁכַּב שָׁם וּבָאת וּגְלִית מְרַגְלֵתִי וְשָׁכַבְתָּ וְהוּא
יֵגִיד לְךָ אֶת אֲשֶׁר תַּעֲשִׂין (רות ג' ב-ד).

אין ספק כי מדובר במצב המוזר ביותר בספר, ומוסריותו מוטלת בספק. בפרק הקודם נעמי תוארה כמי שמדריכה את רות בעדינות כיצד עליה לקיים את הנוהגים הצנועים של החברה בבית-לחם; ואילו כעת נעמי מבקשת מרות להתעלם ממוסכמות חברתיות אלו, ולפעול בחוסר צניעות בולט! תכניתה של נעמי מעוררת תדהמה. מדוע היא מעודדת את רות לפעול באופן כזה? האם אין דרך טובה יותר? מדוע לא בפשטות לדפוק על דלתו של בעז?

נעמי מן הסתם משוכנעת כי אין דרך ישירה יותר כדי להשיג את מבוקשה. בעוד בעז קיבל על עצמו לספק לרות מזון, נראה כי את האחריות לביטחונה של רות (דהיינו נישואים וצאצאים)⁸ הוא מותיר לה – "ישלם ה' פְּעֻלָּתְךָ וְתִהְיֶי מְשֻׁכְרֶתְךָ שְׁלֵמָה מֵעַם ה' אֱ-לֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר בָּאת לְחַסוֹת תַּחַת כְּנָפָיו" (רות ב' ב). חשוב מכך, הקציר הסתיים זה מכבר ולא נראה כי בעז עשה מחווה נוספת כלפי רות.⁹ הוא לא עושה מחווה כלשהי כלפי נעמי, בת משפחתו. ניתן לראות עדות לתהום הפעורה ביניהם במעשיה של נעמי, שמעידים כי נעמי אינה סבורה כי ביכולתה לגשת אל בעז.¹⁰

8 על ידי השימוש במילה "משכורתך" ביחס לתמורה שתקבל רות, ברכתו של בעז מזכירה את הבטחתו של ה' לאברהם בבראשית טו ב-ג. ההקשר מרמז על כך שאברהם מבין כי ה' מבטיח תמורה בצורת פוריות. וראה שיעור מספר 15 הערה 8. בהמשך נראה כי רות משתמשת בדימוי שבו משתמש בעז – פריסת כנפיים, כמתייחס לנישואים.

9 אינני נוטה לראות באור שלילי את העובדה שבעז לא עשה דבר (שלא כהובארד, המצייר את בעז כמתחמק ממחויבותיו בעניין, ראה Robert L. Hubbard, *The Book of Ruth* (1988), p. 165). כלל לא ברור כי בעז הוא זה שעליו לשאת את רות. ככלות הכול, ישנו גואל הקרוב ממנו. בהחלט ניתן כי הסיבה שבגללה בעז לא פנה אל רות היא העובדה שישנו קרוב משפחה אחר שעליו מוטלת הן החובה והן זכות הראשונים לגאול את רות (ואת שדותיה של נעמי). נדון בקשר זה בשיעורים הבאים.

10 ניתן לראות תופעה דומה גם בפרק ב': אם נעמי זקוקה לאוכל מדוע היא אינה פשוט פונה לבעז, קרוב משפחתה האמיד? המלב"ם (רות ב' א) טוען כי היא מתביישת במצוקתה ומעדיפה שלא לבקש חסדים. ייתכן עם זאת, כי מדובר באותו ניכור הקיים בין בעז ונעמי. אני סבורה כי אין דמיון גמור בין המקרים. בפרק ב', נעמי לא יוזמת את החיפוש אחר המזון, ונראה כי היא מוכנה למות מרעב ובכך לסיים את מצבה הנואש. משום

בעוד ב"קרי" נעמי נותנת לרות הוראות בגוף שני הרי שב"כתיב" נראה כי נעמי מדברת בגוף ראשון, ה"כתיב" אם כן, מרמז לכך שנעמי עצמה תרד לשדה ותפתה את בעז.⁵ כך, כאשר נעמי אומרת לרות לרדת לשדות, הכתיב הוא "וירדת", ואילו הקרי הוא "וירדת", כאשר נעמי מורה לרות לשכב, הכתיב הוא "ושכבת", בעוד הקרי הוא "ושכבת". ייתכן ומסורת זו נועדה לרמוז לנו על מניעה של נעמי. בעוד היא לכאורה שולחת את רות לשדות מתוך עניין בטובתה של רות, הרי שבתת-מודע נעמי חושבת על עצמה ופועלת מתוך רצון לשיפור מצבה האישי.⁶ יתרה מזאת, ייתכן ותופעה זו מרמזת כי נעמי מנסה לחוות את חוויותיה של רות במקומה. בין כך ובין כך, מעשיה של רות אכן פועלים לטובתה של נעמי, וכל הישגיה של רות מיטיבים עם נעמי.

הירושלמי מציע הסבר אחר לכך שבכתיב דברי נעמי מופיעים לעיתים בגוף ראשון:

ורחצת וסכת ושמת שמלותיך עליך וירדת הגורן:
וירדתי כתיב, אמרה לה זכותי תרד עמך

(ירושלמי פאה, פרק ח' הלכה ז).

המדרש מציג את נעמי כרגישה לחששותיה ופחדיה של רות. נעמי מזכירה לרות כי היא תומכת בה במשימה הקשה המוטלת עליה. ייתכן שנעמי אף מרמזת לכך שהיא מוכנה ליטול על עצמה את האחריות לבעיות המוסריות העולות ממעשה זה.⁷

מבחינה טקסטואלית לא ברור האם נעמי פועלת כאשר טובתה של רות עומדת לנגד עיניה או מתוך תועלת עצמית. ייתכן וניתן לדלות מידע מהצורה בה המגילה מציגה את

הקריאות ראיות לפרשנות ויש להבינן בתוך ההקשר של הסיפור; ראה הקדמת האברבנאל לירמיהו. ניתן לראות יישום של עיקרון זה בדברי רד"ק שופטים יט ג; שמואל ב טו ח; ראה גם "אוצר המדרשים" קרי וכתיב עמ 503.

5 ישנם חוקרים הסבורים כי הכתיב משמר סיומת נקבה שאבדה (המופיעה בטקסטים אוגריתיים) שבה פעלים נכתבים עם ' בסופם. ראה: Edward J. M. Myers, *The Anchor Bible*, F. Campbell Jr., Ruth (Anchor Bible, 1975), p. 120; *Linguistic and Literary Form of the Book of Ruth* (1955), p. 11. דוגמאות נוספות לכתיב עם ' המשמשת כסיומת נקבית, והורדת ה' על ידי הקרי, ניתן לראות בשופטים יז ב ובמלאכים ב ד ב-ג ז. עם זאת, מעניין לצין כי ' זו אינה נמצאת בשאר הפעלים בדבריה של נעמי. משום כך, התופעה נראה כבעלת חשיבות, ונראה כי פעלים אלו נבחרו על מנת שייראו בגוף ראשון, נאמרים בידי נעמי על עצמה. אכן, כפי שנראה, חז"ל אינם מתייחסים למקרים של קרי וכתיב כאן כניסיון לעדכונה של מילה ארכאית, במקום זאת הם מציעים לתופעה פרשנויות בעלות תוכן.

6 יתכן ומדרש עמום מרמז לאינטרס של נעמי בשלב זה של הסיפור "תאמר לה נעמי חמותה בתי וגו'. התחילה מהרהרת ואומרת שמא ישא אותה שלא מדעת, התחילה מפתה בדברים עד שלא תאמר מה היא מתבקשת." (רות זוטא ג א). משמעויות של סוף המדרש אינה ברורה כל צרכה, ומשום כך לא ניתן להסיק מסקנות מוצקות לגבי; אך עם זאת, נראה כי דאגתה של נעמי לכך שרות תינשא בלא מעורבותה מרמזת לאינטרס עצמי של נעמי בעניין.

7 קריאה זו מזכירה את הבטחתה של רבקה ליעקב כאשר היא מארגנת את התרמית כנגד יצחק "עלי קללתך בני" (בראשית כז ג).

יהודה (בראשית לח)¹⁶. הסיפור של לוט ובנותיו מוביל להולדת מואב, מאבות אבותיה של רות. סיפור יהודה ותמר הוא זה שמוביל להולדת בעז. שני סיפורים אלו והמעשים הנועזים המתוארים בהם הולידו את האנשים המופיעים בסיפור השלישי, זה של בעז ורות.¹⁷

הדמיון בין שלושת הסיפורים אינו מוגבל רק לנחישות של דמויות הנשים המופיעות בהם ולתרמיות בהן הן מערימות על הדמויות הגבריות.¹⁸ כל אחד מהסיפורים מתחיל עם פרידה בין אחים. בכל אחד מהמקרים עצם העזיבה של הדמות הגברית הראשית (לוט, יהודה, אלימלך) היא עזיבה מפוקפקת, שכן הדמות הולכת לכיוון תרבות לא מוסרית (סדום, כנען, מואב). התרבות של ערים אלו מתוארת כהפוכה לדמותו של אברהם וכמנוגדת למערכת הערכים שלו; הן מעודדות אכזריות והפקרות מינית.¹⁹ היות ותרבות מעין זו נועדה לכיליון, הרי שהדמות הגברית שקשרה עצמה עם תרבות זו אמורה אף היא להיעלם מן העולם, וסכנת כיליון וחוסר המשכיות מרחף מעליה. היות שכך נראה כי הדמות הגברית מחליטה למעשה לנטוש את חזונו של אברהם, את דרכו ואת ייעודו.

לוט מוצג בסיפור כנספח לאברהם. הוא מלווה את אברהם לכנען ולאחר מכן למצרים והוא נמצא עם אברהם כאשר הוא חוזר לכנען (בראשית יב ד-ה; יג א). כאשר רועי אברהם רוע לוט רבים, אברהם מציע כי לוט ילך ימינה (לכיוון דרום) או שמאלה (לכיוון צפון) (בראשית יג ט).²⁰ אך לוט הולך קדימה, לארץ סדום ועמורה שם דרים אנשים רשעים החוטאים לה' (בראשית יג יג). בעשותו כן, לוט נפרד מאברהם ("ויפרדו איש מעל אחיו") ונראה כדוחה את ייעודו האלוקי של אברהם (בראשית יג יא).²¹

אך עם כל זאת, תכניתה של נעמי עדיין טעונה הסבר: מדוע היא שולחת את רות לנהוג באופן אסור?¹¹

נראה כי תכניתה של נעמי מבוססת על תקדימים מקראיים משמעותיים. ישנם מספר מקרים משמעותיים בהם נשים נואשות משתמשות בתחבולות בוטות ונועזות על מנת להבטיח לעצמן המשכיות. אכן, התנהגות מעין זו עולה בקנה אחד עם התיאור של נשים לאורך התנ"ך.¹² לעיתים קרובות נשים מתוארות כמוכנות לפעול באומץ לב ובחדשנות על מנת להבטיח המשכיות. לדוגמה, הסיפור של היציאה ממצרים מתאר כיצד למרות האיסור המפורש של מלך מצרים המיילדות סיכנו את חייהן כדי להגן על בניהן של העבריות (שמות א טו-כא). בסיפור שלאחריו שלוש נשים ממרות את פי פרעה כדי להציל את חייו של הילד משה: אמו, שהוגה תכנית מורכבת כדי להסתיר אותו, אחותו המגנה עליו ובת פרעה אשר מאמצת אותו (שמות ב א-ג). ישנו מספר רב של מדרשים המספרים סיפורים נוספים המכירים בנחישות ובאומץ הלב של הנשים בסיפור המקראי, ומדגישים את התנהגותן יוצאת הדופן של בנות ישראל במצרים, העושות מאמצים כה רבים על מנת להבטיח לעצמן המשכיות.¹³

ישנם שני מקרים קודמים בתנ"ך העומדים ברקע הסיפור של בעז ורות. בשני המקרים נשים הנואשות לצאצאים משתמשות בטכסיסים או בחוסר ידע (הנלמד מהביטוי "לא ידע") על מנת להערים על גבר ולגרום לו לשכב עמן.¹⁴ מעניין כי מקרים אלו קשורים בקשרי משפחה לסיפור שלנו. הסיפור הראשון הוא זה של בנות לוט אשר משכרות את אביהן על מנת שיוכלו לשכב עמו (בראשית יט ל-לח).¹⁵ המקרה השני הוא זה של תמר המכסה את פניה ועושה עצמה לזונה היושבת על הדרך במהלך ניסיונה לפתות את

16 הקשר בין הסיפורים הללו נרמז במגילה עצמה, כאשר העם מברך את נישואי בעז ורות על ידי כך שהם מקשרים אותם לבית פרץ, שתמר הולידה ליהודה (רות ד ב). וראה גם רות זוטא א יב "שתי נשים מסרו עצמן על שבט יהודה, תמר ורות" וכו'. החוקרים כבר שמו לב למקבילות בין מגילת רות ובין סיפור יהודה ותמר, וביניהם יחזקאל קויפמן, "תולדות האמונה הישראלית" (1963) עמ' 213. יאיר זקוביץ, "בין תמונת הגורן במגילת רות למעשה בנות לוט" שנתון למקרא ולחקר המזרח הקדום ג, תשלט, (1979) עמודים 29-33, בוחן את המקבילות בין מגילת רות וסיפור לוט ובנותיו. אני אתמקד בקשר בין כל שלושת הסיפורים.

17 המדרשים מזהים גם הם את הקשר בין שלושת הסיפורים, ראה למשל רות רבה ח א

18 ישנם מחקרים המזהים מרכיבים משותפים שבכל שלושת הסיפורים. ראה למשל הראל פיש "גישה סטרוקטורליסטית לסיפורי רות ובעז" בית מקרא כד, ג תשלט (1979) 260-265. אני אציע הסבר משלי לאותם מרכיבים משותפים.

19 ראה שיעור מספר 14 שם ישנו פיתוח של רעיון זה בהקשר של סדום ויורשיה הרחניים, מואב. בעוד המקרא מציין במפורש את חוסר המוסריות המיני של כנען (ויקרא יח ג), הרי שהפגמים החברתיים לא מוזכרים.

20 כפי שציינתי בשיעור מספר 14, הרעיון שימין ושמאל מתייחסים לצפון ולדרום מופיע גם ביחזקאל ד ד-ו. וראה גם יחזקאל טז מו לשימוש ספרותי בעיקרון.

21 ראה בראשית רבה מא ז ורש"י על בראשית יג יא.

כך היא אינה פונה אל בעז או אל כל אדם אחר. בפרק ההוא רק רות נוקטת יוזמה ומחפשת מזון.

11 לפי המשנה (קידושין א א), ניתן לקדש אישה בביאה. אך מסלול זה אינו מקובל בהלכה, כפי שכותב הרמב"ם "קודם מתן תורה, היה אדם פוגע אישה בשוק, אם רצה הוא והיא לישא אותה – מכניסה לביתו ובעולה בינו לבין עצמו, ותהיה לו לאישה. כיון שניתנה תורה, נצטוו ישראל שאם ירצה האיש לישא אישה – יקנה אותה תחילה בפני עדים, ואחר כך תהיה לו לאישה: שנאמר "כי ייקח איש, אישה; ובא אליה" (משנה תורה הלכות אישות א א). וראה הרב מרדכי סבתו, להקים שם המת על נחלתו, <http://www.yeshiva.org.il/midrash/shiur.asp?id=345>.

12 מעניין שעל פי ממצאות הייבוסחליצה האישה מחויבת ליזום, ולמחות על סירובו של גיסה לקיים את הייבוס (דברים כה ז). נראה כי יש כאן קבלה ואף עידוד של נחישותן של נשים לוודא כי תהיה להן המשכיות.

13 המדרש המפורסם ביותר הנוקט בגישה זו מתאר כיצד כל הגברים הישראלים גירשו את נשותיהם (ועמדם היה הראשון שעשה כך) עד שמרים (או, על פי גרסאות מסוימות, יוכבד) משכנעת אותו שגישה זו מסכנת את המשכיות של העם היהודי עוד יותר מגזירותיו של פרעה. וראה: שמות רבה א יג. וראה גם שמות רבה א יב א; תנחומא פקודי ט.

14 בשיעור של השבוע הבא נדון בהרחבה בתפקיד של התרמית בכל שלושת הסיפורים.

15 מדרשים רבים, וכמותם פרשני ימי הביניים וחוקרים מהעת החדשה, מזהים את הקשר בין המקורות המואביים של רות ובין מעשיה בסיפור. ראה למשל רות רבה ח יד; בראשית רבה נא י.

עם כל זאת, הנשים בסיפורים אלו מסרבות לקבל את גורלן. כל אחת יוזמת פעולה נועזת כדי להשיג המשכיות. נחישותן ומוכנותן להשתמש בכל האמצעים העומדים לרשותן מובילות לתוצאה הרצויה: צאצאים והמשכיות. נראה כי תכניתה הנועזת של נעמי והשיטה התמוהה בה בחרה כדי להשיג המשכיות היא צפויה. יתרה מכך, נראה כי מדובר בצורת התנהגות מקובלת לנשים חסודות במקרא.²⁶ בניתוח הסופי, כאשר ההמשכיות מוטלת בספק (בין אם בצדק ובין אם לא) הנשים נאבקות בכך. הן נוקטות בשיטות לא מקובלות, שיטות שמוסריותן מוטלת בספק, וזאת על מנת להבטיח המשכיות. מדובר בחלק מהירושה שקיבלה שושלת דוד. בסופו של דבר, ביאתו של המשיח מושרשת באומץ לב ובנחישות להבטיח המשכיות.

בהמשך נראה כי מגילת רות שונה מסיפורים אלו באופן משמעותי. אלימלך אינו זה שממשיך את השושלת, אלא בעז (שמעולם לא עזב את אחיו, וכתוצאה מכך לא נטש את ייעודו) הוא זה אשר משנה את הנתב הצפוי של הסיפור. נמשיך לדון בדומה ובשונה בין סיפורים אלו בשיעור הבא.

סדרת שיעורים זאת מוקדשת לזכרה של אמי מורתי, נעמי רות ז"ל בת אהרן שמחה הי"ו, אישה שהתאפינה במסירותה הבלתי-מתערערת של נעמי למשפחה, וחוסר אנוכיותה ונדיבותה יוצאי הדופן של רות.

אשמח לקבל שאלות והערות: yaelziegler@gmail.com

הסיפור של יהודה ותמר מתחיל אף הוא עם פרידה בין אחים. מיד אחרי מכירת יוסף, יהודה נפרד מאחיו: "ויהי בעת ההוא וירד יהודה מאת אחיו" (בראשית לח א). בנוסף לירידתו של יהודה, ישנן מספר פעולות משמעותיות המרמזות לכך שהוא הפנה עורף למשפחתו ולייעודו.²² ראשית כל, מיד לאחר שיהודה עוזב, הוא לוקח אישה כנענית (בראשית לח ב).²³ נראה כי ההתנגדות העקרונית של אברהם לכך שצאצאיו יינשאו עם בני כנען (בראשית כד ג) הוא חלק מהותי מייעודו של המשפחה, שכן משפחת אברהם אמורה לרשת את הכנענים ולא והשתלב בתוכם.²⁴ יתרה מזאת, יהודה אינו נראה טרוד בהעמדת צאצאים. ניתן ללמוד זאת מכך שהוא אינו מוכיח את אונו על השחתת זרעו (בראשית לח ה-ז). והוא מסרב לתת את בנו השלישי, שלה, לתמר ובכך מותיר אותה ללא ילדים (בראשית לח יא). נראה כי יהודה החליט במודע לנטוש את חלקו בייעוד של משפחת אברהם, ייעוד שמוגדר על ידי הבטחה לצאצאים ולאָרץ.²⁵

הסיפור של רות מתחיל אף הוא עם אח שנפרד מאחריים. במקרה זה נראה כי בכך שאלימלך הלך למואב הוא מוציא עצמו מהגורל והייעוד של עם ישראל.

בכל אחד מהסיפורים הללו, הפרידה בין האחים מובילה לאסון ומאיימת על המשכיות של המשפחה. נראה כי איום זה הוא תוצאה ישרה של ההחלטה לעזוב את דרכו של אברהם. דחייה של ייעוד היא איום קיומי המסכן את המשכיותו של אדם. יתרה מכך, בעצם הבחירה לחיות בתרבויות לא מוסריות ובחברות שאין להן המשכיות, גוזרות דמויות אלו על עצמן את אותו גורל של החברה חסרת העתיד – כיליון וחוסר המשכיות.

אכן, סדום ועמורה נהפכות באסון אשר מחריב לחלוטין את אוכלוסיית הערים בכיכר הירדן. כתוצאה מכך, בנותיו של לוט חוששות כי לא נותרו על פני האדמה גברים אשר יוכלו להפרות אותן ולהבטיח את המשכיותן. באופן דומה, שני בניו הגדולים של יהודה מתים והוא אינו מאפשר לשלישי לשאת את האלמנה. כתוצאה מכך תמר חוששת כי תיוותר אלמנה חסרת ילדים. בדומה לכך ראתה נעמי את מותם של בעלה ושל בניה. נעמי הרואה עצמה כזקנה מכדי ללדת ילדים (רות א יב) ואת כלתה כבלתי ראויה לחיותן בבית-לחם, והיא חוששת כי משפחתה תיוותר ללא המשך.

*****
 * כל הזכויות שמורות לישיבת הר עציון ולד"ר יעל צינגלר, תשע"ג *
 * עורך: ישי גלזר *
 * *****
 * בית המדרש הוירטואלי שליד ישיבת הר עציון *
 * האתר בעברית: <http://www.vbm-torah.org/vbm> *
 * האתר באנגלית: <http://www.vbm-torah.org> *
 * *
 * משרדי בית המדרש הוירטואלי: 02-9937300 שלוחה 5 *
 * דואל: YHE@etzion.org.il *
 * *****

22 אין ספק שדחייתו של יהודה את אחיו קשורה למכירת יוסף שממסגרת את הסיפור של ירידת יהודה (בראשית לו לו: לט א). נראה כי הנטישה של יהודה מפרשת את מכירת יוסף, ומרמזת לכך שיהודה נוטש את הקשר בין האחים שהוביל לרצח אח.

23 חז"ל ומפרשים שונים דנים בעניין זה, ושוקלים האם בכלל יתכן כי יהודה נשא אישה כנענית לאור התנגדותם של אברהם ויצחק. ראה את סקירתו של הרמב"ן בבראשית לח ב. כאן אימצתי דעה הקרובה לזו של האבן-עזרא (בראשית מו יט), שרואה במעשיו של יהודה עברה בעלת השלכות חמורות. גישה זו נראית הקרובה ביותר לפשטי הכתובים.

24 יש לציין גם התנגדות דומה מצידו של יצחק לנישואי יעקב עם כנענית בבראשית כח א.

25 גישה דומה ניתן לראות אצל הרב יעקב מדין, תקוה ממעמקים - עיון מגילת רות, 2007, עמ 19

26 אין כמעט דיון בעניין מעשיהן המכובדים של תמר (נזיר כג ב ורש"י על אתר; הוריות י ב) ושל נעמי רות (וראה זוהר קפח ב המקביל בין חסידותן של הנשים הללו). בנותיו של לוט זוכות לביקורת מהמפרשים (וראה בראשית רבה נא: ורש"י על ראשית יט לג), אך בהרבה מקרים גם להן נסלח על מעשיהן (הוריות יא א; נזיר כג א; רות רבה ה יד; רבנו בחיי בראשית יט ל)